

Майстрок Вікторія Миколаївна

магістрантка 2 курсу спеціальності 053 «Психологія»
кафедри загальної та клінічної психології
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

Романюк Анна Вікторівна

магістрантка 2 курсу спеціальності 053 «Психологія»
кафедри загальної та клінічної психології
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

Засєкіна Лариса Володимирівна

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної та клінічної психології
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

**ПРОЯВИ ТРИВОЖНОСТІ
У ДРУЖИН УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ**

Постановка проблеми. Проблема тривожності набуває небувалого загострення у сучасній психології, оскільки негативні психічні стан та проблеми із психічним здоров'ям пов'язані як з умовами пандемії у світі й неврологічною специфікою самого вірусу SARS-CoV-2, 2019-nCoV, так і політичною ситуацією в Україні. Незважаючи на те, що ці умови негативно впливають на усі верстви населення, вважаємо, що деякі групи є найбільш вразливими, і потребують ґрунтовного дослідження для забезпечення їм ефективної психосоціальної підтримки. До таких груп належать ветерани-учасники бойових дій в Україні та їхні сім'ї.

Внаслідок карантинних обмежень і економічної кризи під час пандемії багато людей зіткнулися з втратою роботи, фінансовою скрутою й соціальною ізоляцією, які є факторами ризику для вчинення суїциду. В Україні, за даними Держстату у 2020 році самогубство стало причиною смерті 6103 людей, серед них значний відсоток посідають військовослужбовці. На запит надання необхідної підтримки ветеранам та їхнім родинам в Україні у 2018 році створено Міністерство у справах ветеранів. У 2021 запустили національну цифрову платформу «ЦеОк» від Veteran Hub та IREX in Ukraine для онлайн психологічної підтримки ветеранів та інформування фахівців, які з ними працюють.

Незважаючи на підвищений інтерес до якості життя ветеранів з боку суспільства, уряду, громадських організацій та науковців, дружини учасників бойових дій часто залишаються поза увагою наукової і громадської думки.

Водночас результати останніх досліджень свідчать про те, що ці жінки переживають підвищену тривожність внаслідок низки причин. По-перше, значний відсоток військових повертаються із зони бойових дій з пост-травматичними стресовими симптомами (ПТСС), які супроводжуються імпульсивною поведінкою, безсонними ночами, нав'язливими травматичними спогадами, проблемами у міжособовій взаємодії та професійній ефективності, здатності приймати рішення у важливих ситуаціях [1; 2].

По-друге, результати попередніх досліджень свідчать про те, що навіть короткострокові контакти з особою, яка перебуває у хронічному стресі, призводить до емоційних проблем, передусім, підвищеному рівні депресії, тривожності [2]. Т. Франсікович уводить поняття вторинної травматизації для дружин військових, пояснюючи це тим, що перша травматизація – це переживання за чоловіків, коли вони знаходиться у зоні бойових дій, а друга – це, коли вони повертаються до цивільного життя, але ця адаптація відбувається вкрай важко [4].

У дослідженні, у якому взяло участь 56 дружин військових, що брали участь у війні в Хорватії, встановлено, що більше третина з них мають симптоми вторинного травматичного стресу. У вітчизняній психології знаходимо праці Н. Журавльової, присвячені вивченню вторинної травматизації дружин ветеранів-учасників бойових дій [1]. Як результат теоретичного аналізу літератури вчена визначає у дружин симптоми, подібні до ПТСР, такі як «пригнічення, втома, нав'язливі хвилюючі думки, труднощі з концентрацією уваги, нічні кошмари і відчуження від інших» [2, с. 127].

Водночас незважаючи на наявність літературного огляду літератури з проблеми, комплексне емпіричне дослідження тривожності у дружин ветеранів-учасників бойових дій АТО в Україні не знайшло відображення у науковій літературі. Це утруднює процес надання психологічної підтримки ветеранам та їхнім сім'ям. Таким чином, комплексне дослідження тривожності дружин, результати якого в подальшому слугуватимуть основою для розробки програми ефектних психологічних інтервенцій, позитивно впливатиме і на якість життя самих ветеранів.

Метою дослідження – теоретико-емпіричне вивчення тривожності серед інших показників емоційного дистресу (депресії, низької самооцінки, ПТСР та низької резиліентності) у дружин ветеранів-учасників бойових. Важливе дослідницьке питання полягає у тому, чи є самооцінка, депресія та тривожність предикторами ПТСР у дружин ветеранів? Відповідно до цього питання було застосовано регресійний аналіз, у якому залежною змінною є ПТСР, а тривожність, депресія та самооцінка слугували незалежними змінними (табл. 1).

Для діагностики емоційного дистресу були застосовані такі методи дослідження: *теоретичні* (аналіз проблеми на основі вивчення наукової літератури та узагальнення отриманої наукової інформації); *емпіричні*: комплекс психодіагностичних методик, зокрема, опитувальник методика

«Шкала тривоги Бека», опитувальник «Шкала депресії Бека» та опитувальник «Стисла шкала резилієнтності» (BRCS), шкала самооцінки Розенберга, шкала впливу подій (Impact of Event Scale - Revised (IES-R).

Дослідження проводилося на базі Українського центру психотравми при Волинському національному університеті імені Лесі Українки під час реалізації проєкту «Психосоціальна підтримка ветеранів та їхніх сімей» за підтримки Міністерства закордонних справ Великої Британії (2021-2022). В дослідженні взяли участь 36 осіб, дружин ветеранів учасників бойових дій в АТО.

$R^2=0,57$, це свідчить про те, що залежна змінна ПТСР визначається незалежними змінними тривожності, депресії та самооцінки у дружин ветеранів на 57%. Відповідно залишається простір для впливу інших факторів на ПТСР, які також можуть бути проявами емоційного дистресу, але не вивчаються у нашому дослідженні.

Результати регресійного аналізу свідчать про те, що хоча тривожність, депресія та самооцінка сукупно визначають прояви ПТСР, водночас, лише тривожність є незалежним значущим предиктором ПТСР ($B=.11$, 95% CI [-.003; 231], $\beta = .5$. $t = 1.99$, $p \leq .05$). На наш погляд, це пов'язано із тим, що ПТСР належить до групи тривожних проблем і має подібні до особистісної тривожності прояви. Для ПТСР як і для особистісної тривожності притаманні дисфункційні схеми «катастрофізація» та низька «толерантність до невизначеності».

Таблиця 1

Результати регресійного аналізу з залежною змінною ПТСР та незалежними змінними самооцінки, тривожності та депресії

Модель	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	t	Знч.	
	B	Стд. ошибка	Бета			
1	Депресія	,15	,11	,29	1,39	,19
	Тривожність	,11	,06	,56	1,99	,05
	Самооцінка	,05	,16	,08	,32	,75

О. Тімченко та ін. у своїй праці проводять паралелі у проявах ПТСР і особистісної тривожності: нав'язливі думки, психосоматичні прояви, поведінкові стратегії уникання, прояви агресивної поведінки, порушення у міжособовій взаємодії. Тому і психологічна робота з ПТСР має багато спільного із наданням психологічної допомоги при особистісній тривожності [3].

Результати проведеного дослідження дають змогу дійти **висновків** про особливості перебігу тривожності дружин учасників бойових дій та означити основні напрями психосоціальної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавльова Н. Ю. Особливості вторинної травматизації у дружин ветеранів війни: орієнтири психологічної допомоги. *Актуальні проблеми психології*. 2018. № 3. С. 124–153.
2. Кокун О. М. Особливості вияву негативних психічних станів у військовослужбовців, які отримали бойові фізичні та психічні. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Збірник наукових праць. Вип. 19. Харків : НУЦЗУ, 2016. С. 146–52.
3. Тімченко О. В., Кравченко К. О., & Широбоков Ю. М. Соціально-психологічні детермінанти виникнення бойового стресу у військовослужбовців–учасників антитерористичної операції : монографія. Київ, 2017.
4. Frančišković T., Stevanović A., Jelušić I., Roganović B., Klarić M., & Grković J. Secondary traumatization of wives of war veterans with posttraumatic stress disorder. *Croatian medical journal*. 2007. № 48(2.). P. 170-184.

Мамчур Ірина Вікторівна

кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри психології та соціальної роботи
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка,
Кропивницький, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНOSTI КОМПОНЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ

Вступ. Серед найскладніших і найважливіших завдань, які стоять перед сучасним суспільством, зокрема українським, особливе місце займає національна самосвідомість та проблема її формування. Національна самосвідомість є основним чинником об'єднання нації завдяки таким ознакам як мова, етнічне походження, спільна історія, культура, спільна економіка тощо. Саме вона єднає волю і розум всього народу, спрямовує його суспільну активність у напрямі загальнозначущих проблем, задоволення національних інтересів, а для українців, за умов сьогодення, це є особливо важливим [3].

Мета статті полягає у визначенні і порівнянні рівня сформованості національної самосвідомості між студентами різних націй.

Виклад основного матеріалу. Вагомий внесок у дослідження проблематики формування національної самосвідомості і патріотизму досліджували вітчизняні науковці М. Пірен, П. Гнатенко, В. Павленко, С. Таглін, О. Савицька, Л. Співак, Г. Ващенко, С. Русова, В. Сухомлинський та інші.

Окремі аспекти формування національної свідомості у молоді досліджували О. Абрамчук, В. Борисов, Л. Білас, А. Веремчук, Т. Гавлатіна,